

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

*Любов Башманівська,
Валерій Башманівський*

Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи
студентів і дистанційного навчання

Житомир – 2022

УДК 070:81'342.2.233

Б 33

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка
(протокол № 15 від 26.08.2022 р.)*

Рецензенти:

Марина Навальна – доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Ольга Мітчук – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри журналістики та нових медіа Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка;

Людмила Давидова – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики, реклами та PR.

Башманівська Л. А., Башманівський В. І. Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів і дистанційного навчання. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 108 с.

У посібнику запропоновано плани практичних занять, запитання й завдання для самостійної роботи студентів, креативні вправи, питання для самоконтролю, тестові завдання. Посібник допоможе студентам теоретично й практично оволодіти вміннями та навичками, які необхідні для роботи в майбутній журналістській діяльності.

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 06 Журналістика.

Зміст

Вступ.....	5
Інформаційний обсяг освітньої компоненти.....	7
Навчально-методичне забезпечення лекційного курсу.....	11
Практичне заняття № 1. Тема: З історії ораторського мистецтва. Техніка мовлення як складова ораторського мистецтва.....	31
Практичне заняття № 2. Тема: Дихання як основа розвитку техніки мовлення.....	36
Практичне заняття № 3-4. Тема: Емісія голосу та його особливості. Робота над голосом.....	40
Практичне заняття № 5. Тема: Дикційна чистота мовлення....	45
Практичне заняття № 6. Тема: Орфоепічна грамотність журналіста та культура його мовлення.....	49
Практичне заняття № 7. Тема: Мовленнєвий практикум. Практичні вправи для оволодіння технікою комбінованого дихання, для вдосконалення необхідних якостей голосу та відпрацювання дикції.....	53
Практичне заняття № 8. Тема: Поняття «засоби логіко- емоційної виразності», його компоненти.....	57
Практичне заняття № 9. Тема: Мовленнєвий практикум. Партитура тексту. Практичні вправи для оволодіння засобами логіко-емоційної виразності мовлення.....	62
Практичне заняття № 10. Тема: Основні засади техніки мовлення на радіо й телебаченні.....	68
Практичне заняття № 11. Тема: Виразність мовлення радіо- й тележурналістів.....	74
Практичне заняття № 12. Тема: Культура спілкування журналіста. Мистецтво красномовства.....	79
Практичне заняття № 13. Тема: Підготовка журналіста до теле- і радіоефіру.....	85
Практичне заняття № 14. Тема: Комплексний аналіз мовлення журналіста.....	90

Практичне заняття № 15. Підсумкове заняття. Модульна контрольна робота.....	90
Рекомендована література.....	93
Силабус освітньої компоненти.....	97

Вступ

Посібник «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста» спрямований на вдосконалення мовленнєвої культури майбутнього журналіста, формування основи його вербального іміджу.

Завдання пропонованого посібника – формувати основи професійної компетентності майбутнього журналіста, навички культури усного мовлення, уміння спілкуватися за допомогою живого слова; розвивати ораторські здібності, вербальні засоби впливу на слухачів; сприяти ґрунтовному засвоєнню акцентологічних та орфоепічних норм сучасної української мови, оволодінню нормами мовленнєвого етикету, поглибленню знань правил літературної вимови; допомогти опанувати засобами артикуляційної, орфоепічної та логіко-інтонаційної виразності журналістського мовлення, техніки мовлення; розкрити напрямки професійної постановки голосу теле- й радіожурналістів, освоєння практичних основ емісії голосу; формувати вміння вільно й точно володіти багатством словника, інтонації тощо.

Посібник побудований відповідно до навчальної програми освітньої компоненти «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста», предметом якої є професійні навички виразності мовлення журналіста, дикційна та орфоепічна вправність як методи впливу на інтелектуальну й емоційну сферу слухачів, керування мовним апаратом для ефективного використання дикції й голосу в журналістській практиці.

Метою вивчення освітньої компоненти «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста» є підготовка висококваліфікованих фахівців шляхом формування основ словесної майстерності, культури мовлення, дикційної та орфоепічної вправності й застосування відповідних знань, умінь і навичок у практичній роботі; ознайомлення з базовими поняттями професійної мовленнєвої культури майбутнього журналіста, основами його вербального іміджу, що включає розвиток різноманітних

артистичних здібностей: гарного голосу, чіткої дикції, виразної інтонації, удосконалення культури спілкування як необхідної умови різнобічної діяльності сучасного журналіста.

У процесі вивчення освітньої компоненти студенти повинні знати основні характеристики техніки мовлення: дихання, його типи та особливості; голос, його властивості: силу, висоту, тембр тощо; дикцію, умови правильної артикуляції; зміст і значення засобів логіко-емоційної виразності в їх органічному зв'язку: сутність мовних тактів, пауз, їх різновидів і тривалості, логічних наголосів, темпу, емоційної функції наголошених слів, інтонації тощо; класифікацію і принципи застосування позамовних (рухових) засобів виразності в процесі мовлення й читання: пози, жести, міміки; орфоепічні норми української літературної мови та основи культури мовлення журналіста.

Майбутні журналісти повинні набути вмінь характеризувати основні поняття курсу; володіти засобами артикуляційної, орфоепічної та логіко-інтонаційної виразності журналістського мовлення; правильно керувати диханням у процесі мовлення й читання; володіти силою, чистотою й висотою голосу, правильною й чіткою дикцією, орфоепічними нормами української мови, уміннями бачити й виправляти помилки у вимові та наголошенні слів; передавати смислові та емоційні відтінки текстів під час мовлення та читання; практично використовувати навички голосової та мовленнєвої культури, виразно читати медіатексти різних жанрів; знаходити відповідні інтонації до медіатекстів; виробляти вміння ораторського мистецтва й емоційно впливати на слухачів.

Освітня компонента «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста» викладається на I курсі в I семестрі. На вивчення освітньої компоненти відводиться 120 годин, 4 кредити ЄКТС. Форма проведення занять: лекції, практичні заняття.

Інформаційний обсяг освітньої компоненти

Модуль 1: Основи професійного мовлення журналіста

З історії ораторського мистецтва. Історичні відомості про високий розвиток ораторської майстерності в Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Зародження і розвиток ораторського мистецтва в Україні.

Виразність як ознака культури мовлення журналіста. Предмет, мета і завдання курсу. Зв'язок з іншими дисциплінами.

Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії, її складові: а) дихання – фізіологічна основа мовлення; б) голос – головний інструмент читця; в) дикція – чітке вимовляння звуків, слів і виразів; г) орфоепія – правильна літературна вимова.

Дихання як основа розвитку техніки мовлення. Залежність рівномірності звучання мови й краси мовлення взагалі від техніки мовлення. Робота дихальних органів під час мовлення. Види дихання: фізіологічне, фонаційне.

Чотири типи мовленнєвого дихання, які залежать від роботи різних м'язів дихального апарату: ключичний (поверхневий, плечевий, високий), грудний (жіночий, реберний, середній), діафрагмальний (черевний, низький) і реберно-діафрагмальний (повний, комбінований, грудно-черевний). Їх ознаки. Умови правильного дихання. Методика опанування технікою комбінованого дихання.

Емісія голосу та його особливості. Утворення голосу. Постановка голосу. Ознаки добре поставленого голосу.

Властивості голосу: природні (сила, висота, діапазон, тембр) і набуті (звучність, темп, політ).

Сила голосу. Її залежність від напруження апарату мовлення й від сили видиху повітря. Добір текстів для тренування, що потребують поступового наростання сили голосу або контрастних змін. Зміна сили голосу як один із виразних засобів мовлення.

Висота голосу. Діапазон (звуковий обсяг) – сукупність звуків різної висоти, межа людського голосу від найнижчих до найвищих

тонів звучання. Різні способи розширення діапазону. Поділ діапазону на регістри: нижній, середній, верхній.

Тембр. Позбавлення тембру голосу властивих йому вад (гугнявості, хрипlostі, верескливості тощо), набуття чистого, приємного звучання. Приємні й неприємні ознаки тембрального забарвлення голосу. Вправи на пошук оптимального тембрального звучання.

Роль звучності (дзвінкості) як властивості голосу чітко, гучно й виразно звучати. Її вплив на інтонаційне багатство при читанні та мовленні.

Значення темпоритму мовлення. Рекомендації щодо покращення цієї властивості голосу.

Політ голосу як здатність забезпечувати гарне сприймання в будь-якому кінці приміщення.

Недоліки голосу (слабкість, млявість, сиплість, хриплість, гугнявість, верескливість тощо) та методика їх усунення.

Правила роботи мовного апарату й гігієни голосу. Методика тренування основних характеристик людського голосу.

Дикційна чистота мовлення. Дикція в усному мовленні та методика оволодіння нею.

Тренування дикції, контроль за вимовою кожного звука, досягнення чистоти артикуляції. Виразність і чистота дикції, її залежність від правильності артикуляції.

Артикуляційна гімнастика (розвиток нижньої щелепи, губів, язика), що допомагає розвинути мовний апарат, підготувати його до виконання вправ на дикцію. Технічні вправи для опрацювання, зокрема, швидкості мовлення, дикційної вправності. Недоліки вимови та їх виправлення.

Артикуляція голосних та приголосних в українській мові. Артикуляційний тренінг.

Поняття «засоби логіко-емоційної виразності», його компоненти: паузи, логічні наголоси, темп, мелодика, позамовні

засоби (поза, жести, міміка). Зв'язок засобів логіко-емоційної виразності з інтонаційною структурою речень.

Інтонація. Фактори, що впливають на інтонаційне оформлення фрази: характер людини, емоційний стан у момент мовлення, стан голосового апарату, манера говорити тощо. Складники інтонації: мелодика мовлення, ритм, логічний наголос, інтенсивність мови, темп, тембр голосу, тон, наявність пауз тощо. Функції інтонації.

Значення мовного такту для зв'язку всіх компонентів засобів логіко-емоційної виразності й передачі змісту висловлювання.

Типи пауз: синтаксичні, логічні, психологічні, віршові та фізіологічні. Інші класифікації. Тривалість пауз.

Логічний наголос як основа для правильного й виразного мовлення. Визначення місця логічного наголосу в тактах: виділення нових понять, виділення протиставлень, порівнянь, слів, що складають перелік. Види логічного наголосу за функціональними особливостями: тактовий і головний логічний наголос.

Мелодика як важливий компонент виразності. Її значення для відтворення змісту й почуття. Основні мелодичні ходи (зміни) на слуховому рівні сприймання: підвищення, монотон (однотон, рівний тон), пониження голосу. Визначення мелодики в тексті.

Темп мовлення. Значення темпу мовлення для успіху виступу.

Позамовні (рухові) засоби виразності (поза, жести, міміка). Паралінгвістика і паракінесика.

Орфоепія і культура усного мовлення журналіста. Значення орфоепії для формування культури усного мовлення. Зниження якості мови через порушення орфоепічних норм.

Сучасний стан орфоепічної культури журналістів. Важливість для сучасних журналістів радіо і телебачення практичних навичок і вмінь, починаючи з основ фонаційного дихання, артикуляції, дикції та закінчуючи нормами наголошення, вимови, виразності інтонації.

Типи норм у сучасній українській літературній мові (орфоепічні, акцентуаційні, морфологічні тощо). Правила вимови голосних і приголосних звуків. Норми наголошення в сучасній

українській літературній мові. Функціонування евфонічних засобів (засобів милозвучності). Причини порушення норм української літературної вимови. Фонологічні та фонетичні помилки.

Методика оволодіння правильною вимовою звуків. Рекомендації щодо виправлення помилок у вимові та наголошенні. Орфоепічні словники з правильної літературної вимови й нормативного наголосу.

Основні засади техніки мовлення на радіо й телебаченні. Виразність мовлення радіо- й тележурналістів. Значення техніки виразного мовлення для журналістської діяльності. Дикція і темпоритм усного мовлення дикторів. Інтонаційна виразність голосу в теле-, радіожурналістиці.

Формування звукової культури мовлення як складова вербального іміджу журналіста. Чинники звукової культури мовлення: чітка артикуляція звуків мови, фонетична правильність або правильна звуковимова, орфоепічна правильність мовлення, мовне дихання, дикція, сила голосу, темп мовлення, тембр, фонематичний слух, засоби інтонаційної виразності.

Інтонаційна диференційованість інформаційного, аналітичного та художньо-публіцистичного теле-, радіомовлення. Інтонаційні параметри в різних видах медійного тексту.

Правила застосування позамовних засобів виразності під час ефірного мовлення. Складові успіху сучасного диктора.

Культура спілкування журналіста. Мистецтво красномовства в журналістській діяльності. Поняття мова, мовлення, спілкування. Основні ознаки культури мовлення журналістів (точність, логічність, правильність і чистота мовлення, образність, виразність). Система роботи над удосконаленням логічного мовлення журналістів. Основи діалогічного та монологічного мовлення журналістів. Мовленнєвий етикет. Формули мовленнєвого етикету в системі формування комунікативних навичок журналістів. Роль наочності та невербальних засобів у процесі мовленнєвої діяльності працівників медіа.

Навчально-методичне забезпечення лекційного курсу

Модуль 1: Основи професійного мовлення журналіста

Тема: З історії ораторського мистецтва. Техніка мовлення як основа вербального іміджу журналіста.

План

1. Історія риторики й красномовства. Риторика Стародавньої Греції й Стародавнього Риму.
2. Зародження й розвиток ораторського мистецтва в Україні.
3. Виразність як ознака культури мовлення журналіста. Предмет, мета і завдання курсу. Зв'язок з іншими дисциплінами.
4. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії, її складові.

Питання для самостійного опрацювання

Епоха софістики.

Розквіт риторики як навчальної дисципліни в Києво-Могилянській академії.

Художнє читання та декламація.

Вербальний імідж журналіста.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.

7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.

8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.

9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

2. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001.

3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

4. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.

5. Сагач Г. М. Золотослів: навч. посіб. К.: Райдуга, 1993.

6. Єлісєєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стиль і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. К., 2001. С. 168–175.

7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1995.

8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

9. Томан І. Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Історія риторики й красномовства. Риторика Стародавньої Греції й Стародавнього Риму. Відомі оратори Стародавнього світу: Тіртеї, Перикл, Демосфен, Сократ, Цицерон, Квінтіліан та ін.

Зародження й розвиток ораторського мистецтва в Україні. Формування ораторського мистецтва в епоху Київської Русі. Оратори Київської Русі Іларіон і Кирило Туровський. Піднесення риторики в Україні к. ХУІІ – поч. ХУІІІ ст. Риторика як навчальна дисципліна в Києво-Могилянській академії. Іоаникій Галятовський. Феофан Прокопович. Розвиток риторики в Україні в ХІХ – поч. ХХ ст. Відродження національної культурної спадщини.

Виразність як ознака культури мовлення журналіста. Мета і завдання курсу. Володіння навичками ораторського мистецтва – необхідна умова сучасного фахівця. Предмет вивчення – професійні навички виразності мовлення журналіста, дикційна та орфоепічна вправність як методи впливу на інтелектуальну й емоційну сферу слухачів, керування мовним апаратом для ефективного використання голосу в журналістській практиці.

Теоретичні основи виразного читання й мовлення: знання техніки мовлення як необхідної передумови словесної дії й засобів логіко-емоційної виразності, застосування позамовних (рухових) засобів виразності в процесі читання, мовлення, уміння підготувати текст.

Техніка мовлення – комплекс навичок у мовленнєвому диханні, голосотворенні й дикції, що дає можливість донести до слухача все багатство змісту свого слова.

Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії. Її складові (дихання, голос, дикція, орфоепія).

Тема 2: Дихання як основа розвитку техніки мовлення.

План

1. Фізіологічне та фонаційне дихання.
2. Типи мовленнєвого дихання (ключичний, грудний, діафрагмальний, реберно-діафрагмальний) та його особливості.

3. Умови правильного дихання.

4. Методика опанування технікою комбінованого дихання.

Питання для самостійного опрацювання

Правила роботи над текстом, образом, роллю в працях відомого режисера й педагога К. Станіславського «Моє життя в мистецтві» та «Робота актора над собою».

Фізіологічне та фонаційне дихання.

Ознаки правильного дихання під час виразного читання.

Вправи на тренування довгого видиху й контроль над кількістю набраного повітря.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
2. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001.
3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
4. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.
5. Лимаренко Л. Тренінгова технологія постановки професійного дихання майбутнього педагога. Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. праць. Випуск 5. 2013. Київ-Полтава. С. 125–134.
6. Сагач Г. М. Золотослів: навч. посіб. К.: Райдуга, 1993.
7. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
8. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
9. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
10. Томан І. Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Дихання як основа розвитку техніки мовлення. Правильна постановка дихання, що здійснюється завдяки вправам дихального апарату, як основа розвитку техніки мовлення.

Залежність процесу дихання від напруження голосу, тривалості пауз, темпу читання, психофізичного стану читця. Робота дихальних органів під час мовлення. Звичайний, природний і керований процес дихання.

Типи дихання. Фізіологічне й фонаційне дихання.

Чотири типи мовленнєвого дихання, які залежать від роботи різних м'язів дихального апарату: ключичний (поверхневий, плечевий, високий), грудний (жіночий, реберний, середній), діафрагмальний (черевний, низький) і реберно-діафрагмальний (повний, комбінований, грудно-черевний).

Умови правильного дихання.

Методика опанування технікою комбінованого дихання.

Вправи на тренування довгого видиху й контроль над кількістю набраного повітря.

Тема 3: Емісія голосу та його особливості.

План

1. Постановка голосу як частина професійної підготовки журналістів.
2. Властивості голосу: природні (сила, висота, діапазон, тембр) і набуті (звучність, темп, політ). Його основні характеристики.
3. Недоліки голосу та методика їх усунення.
4. Гігієнічні вимоги до голосу.
5. Методика тренування основних характеристик людського голосу

Питання для самостійного опрацювання

Процес постановки голосу.

Недоліки голосу та методика їх усунення.

Методика тренування основних характеристик людського голосу.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.

2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцємірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтенаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
5. Єлісєвєнко Ю. П. Розвиток діапазону голосу: з досвіду театральної педагогіки. *Мистецтво та освіта*. 2000. № 2. С 52–54.

6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.

8. Постановка голосу. URL: <https://www.vezha.org/postanovka-golosu-video/>

9. Як поставити голос? [Розповідає актор, режисер, викладач кафедри сценічної мови Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого – Олександр Завальський]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=76OLK4BuU_o

Голос як важливий засіб звукової виразності, інструмент, яким має володіти кожен читець, особливо журналіст, мова якого має бути не тільки бездоганно правильною й чіткою, а й красивою, інтонаційно багатою.

Утворення голосу.

Голос та його властивості (природні: сила, висота, діапазон, тембр; набуті: звучність, темп, політ).

Сила голосу – певний ступінь гучності його звучання. Висота голосу – тональні можливості голосу.

Діапазон (звуковий обсяг) – сукупність звуків різної висоти, межа людського голосу від найнижчих до найвищих тонів звучання.

Тембр – природне звукове забарвлення голосу, за яким розрізняються звукові тони однакової висоти, і звучання одного голосу відрізняється від іншого.

Звучність (дзвінкість) – це властивість голосу чітко, гучно й виразно звучати.

Темп – швидкість читання і мовлення.

Політ – здатність забезпечувати гарне сприймання в будь-якому кінці приміщення.

Процес постановки голосу.

Недоліки голосу та методика їх усунення. Гігієнічні вимоги до голосу.

Методика тренування основних характеристик людського голосу. Вправи на розвиток діапазону, сили й рухомості голосу.

Тема 4: Дикційна чистота мовлення.

План

1. Дикція в усному мовленні та методика оволодіння нею.
2. Артикуляція голосних та приголосних в українській мові.
3. Артикуляційна гімнастика, артикуляційний тренінг.

Питання для самостійного опрацювання

Гімнастика органів мовлення.

Вправи на тренування артикуляції голосних і приголосних у складах, словах, фразах.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.

2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996.

3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

5. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>

6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

7. Єлісовенко Ю. П. Робота з артикуляції голосних і приголосних звуків української мови. Наукові записки Ін-ту журналістики. 2001. Т. 5. С. 15-20.

8. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.

9. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

10. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Дикція – чіткість мовлення. Формування дикції як практичної навички впродовж усього життя людини.

Передумови володіння дикцією: знання техніки мовлення, психологічних засад стосунків між людьми і «мати, що сказати». Важливі напрацювання театральної педагогіки в напрямі

формування практичних навичок дикції. Цінність її здобутків у роботі зі словом для журналістів.

Органічні (природжені) і неорганічні (неприроджені) вади в побудові мовного апарату. Виправлення недоліків вимови.

Основа дикції – злагоджена робота всіх м'язів, що беруть участь у процесі мовлення. Відпрацювання дикції: гімнастика органів мовлення; вправи на тренування артикуляції голосних і приголосних у складах, словах, фразах.

Досягання виразності й чистоти дикції правильністю артикуляції, тобто чіткістю укладки органів мовлення і їх рухів під час вимови звуків.

Артикуляційна гімнастика. Артикуляційний тренінг. Вправи з артикуляції голосних звуків української мови. Вправи з артикуляції приголосних звуків української мови.

Тема 5: Поняття «засоби логіко-емоційної виразності», його компоненти.

План

1. Інтенація як комплексне мовне явище.
2. Мовні такти, їх значення для процесу мовлення.
3. Паузи. Різновиди і тривалість пауз.
4. Логічні наголоси.
5. Мелодика мовлення, її значення. Основні мелодичні ходи (зміни).
6. Темп мовлення.
7. Позамовні (рухові) засоби виразності (поза, жести, міміка). Роль невербальних засобів у посиленні виразності мовлення.
8. Партитура (розмітка) тексту.

Питання для самостійного опрацювання

Інтенаційна структура речень.

Значення мовного такту в роботі з медіатекстом.

Різновиди пауз.

Наголос та його різновиди.

Прийоми підставлення слів, скелетування й реконструкції фрази.

Значення темпу мовлення для успіху виступу.

Паралінгвістика і паракінесика.

Рекомендована література:

Основна:

1. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
2. Вартик О. П., Леонтьєва О. О. Виразне читання: навчально-методичні рекомендації. Тираспіль, 2015. 128 с.
3. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
4. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
5. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
6. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
7. Мороз-Рекотова Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцємірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонанція як засіб мовної комунікації. К.: Наукова думка, 1980. 243 с.
2. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонанційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.

3. Борисюк І. В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення / Відп. ред. О. Ф. Пилипенко; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1990. 204 с.

4. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. К., 1984. 158 с.

5. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>

6. Єлісєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст : Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

7. Сербєнська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 214 с.

8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

Поняття «засоби логіко-емоційної виразності», його компоненти: паузи, логічні наголоси, темп, мелодика, позамовні засоби (поза, жести, міміка).

Інтонація як комплексне мовне явище, її значення для вираження думки. Складники інтонації: мелодика мовлення, ритм, фразовий і логічний наголос, інтенсивність мови, темп, тембр голосу, тон, наявність пауз. Функції інтонації.

Мовні такти, їх значення для процесу читання та мовлення. Принципи членування тексту на мовні такти.

Паузи. Різновиди й тривалість пауз. Синтаксичні, логічні, психологічні, віршові та фізіологічні паузи. Найголовніші випадки появи логічних пауз.

Словесний, логічний, емоційний, фразовий, пісенний та інші наголоси. Логічні наголоси. Визначення місця логічного наголосу в тактах. Емоційна функція наголошених слів.

Мелодика мовлення, її значення. Основні мелодичні ходи (зміни): підвищення, монотон (однотон, рівний тон), пониження голосу. Визначення мелодики в тексті.

Темп мовлення. Значення темпу мовлення для успіху виступу.
Позамовні (рухові) засоби виразності (поза, жести, міміка).
Роль невербальних засобів у посиленні виразності мовлення.

Тема 6: Орфоепічна грамотність журналіста та культура його мовлення.

План

1. Орфоепія і культура усного мовлення журналіста. Значення орфоепії для формування культури мовлення.
2. Орфоепічні норми української літературної мови. Правила вимови голосних і приголосних звуків. Причини порушення норм української літературної вимови.
3. Методика оволодіння правильною вимовою звуків. Рекомендації щодо виправлення помилок у вимові та наголошенні.
4. Орфоепічні словники.

Питання для самостійного опрацювання

Яке значення має орфоепія й культура усного мовлення для професійної діяльності журналіста?

Опрацюйте норми української літературної мови. Чому сьогодні спостерігається порушення норм української літературної вимови журналістами?

У чому полягає методика оволодіння правильною вимовою звуків?

Рекомендована література:

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.

5. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 176 с.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
4. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001.
5. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

9. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

10. Штурнак О. Порухення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

Орфоепія (правильна вимова) – система загальноприйнятих правил, що визначають правильну літературну вимову. Правила орфоепії – єдині для всіх фонетичні закони літературної мови.

Важливе практичне значення орфоепії для формування культури усного мовлення. Зниження якості мови через порушення орфоепічних норм. Низький стан орфоепічної культури сучасних журналістів. Відсутність практичних навичок і вмінь, починаючи з основ фонаційного дихання, артикуляції, дикції та закінчуючи нормами наголошення, вимови, виразності інтонації.

Порушення журналістами акцентологічних норм української літературної мови.

Типи норм у сучасній українській літературній мові:

Орфоепічні норми (правильна вимова). Вимова голосних звуків. Вимова приголосних звуків. Функціонування евфонічних засобів. Дотримання орфоепічних норм як засіб удосконалення мови в процесі спілкування, уникання непорозумінь у мовленні, усунення їх.

Акцентуаційні норми (правильне наголошування). Морфологічні норми (правильне вживання відмінкових закінчень, родів, чисел, ступенів порівняння тощо).

Методика оволодіння правильною вимовою звуків. Рекомендації щодо виправлення помилок у вимові та наголошенні.

Орфоепічний словник – словник, що містить у собі інформацію щодо правильної вимови слів та їх граматичних форм.

Тема 7: Виразність мовлення радіо- й тележурналістів.

План

1. Формування звукової культури мовлення як складова вербального іміджу журналіста.
2. Роль інтонаційної виразності в теле- та радіомовленні.

Питання для самостійного опрацювання

Розкрийте комунікативні якості мовлення.

Укажіть чинники звукової культури мовлення журналістів.

Опрацюйте вимоги до голосу працівників медіа.

Яку роль відіграє інтонаційна виразність у теле- та радіомовленні?

Рекомендована література:

Основна:

1. Абрамова І. Г., Заводовська О. А. Прямоефірна програма: сутність, проблематика створення та функціонування. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/drsk_2013_1_10.pdf
2. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ “Софія-А”, 2016. 184 с.
3. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
4. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практич. посіб. для журналістів. К.: Вид.-во ХББ, 2006. 120 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.

8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.

9. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.

2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.

3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

4. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

5. Дуда Ю. Телевізійні випуски новин: аналіз мовних помилок. Теле- та радіожурналістика. 2018. Випуск 17. С. 97–102.

6. Дячук В.П. Прямий ефір як засада інтерактивної телереальності. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / КНЛУ. К., 2009. Вип. 23. С. 147–155.

7. Єлісєнко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

8. Єлісєнко Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. Освіта. 2005. № 19 (5149). С. 8.

9. Капелюшний А.О. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямоефірних виступах. Вісник Львів. ун-ту. Серія: Журналістика. Л., 2011. Вип. 34. С. 226–230.

10. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-

інформаційника. Практик. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.

11. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.

12. Михайличенко Н. Культура мовлення тележурналістів каналу «UA: Перший» (на прикладі інформаційної програми «Новини»). Теле- та радіожурналістика. 2019. Випуск 18. С. 270–275.

13. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. К.: Либідь, 2001. 240 с.

14. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

15. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць. Львів, 2002. 214 с.

16. Сербенська О., Білоус М., Дацишин Х. О., Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 258 с.

17. Штурнак О. Порухення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

18. Техніка поведінки в прямому ефірі від телеведучої Світлани Катренко. URL: <https://www.prostir.ua/?news=tehnika-povedinky-v-pryamomu-efiri-vid-televeduchoji-svitlany-katrenko>

Формування звукової (голосової) культури мовлення як складова вербального іміджу журналіста. Комунікативні якості мовлення:

- правильність (володіння нормами літературного мовлення);
- виразність (якість мовлення, завдяки якій здійснюється вплив на емоції);
- зрозумілість (якість, що забезпечує адекватне розуміння висловлювання);

- точність (використання слів у повній відповідності з їх значенням);
- стислість (відсутність у мові зайвих слів, повторів);
- логічність (відповідність законам логіки);
- доцільність (відповідність слів і виразів меті й умовам спілкування).

Звукова культура як один з компонентів мовленнєвої культури журналіста, складова його іміджу.

Чинники звукової культури мовлення: чітка артикуляція звуків мови, фонетична правильність або правильна звуковимова, орфоепічна правильність мовлення, мовне дихання, дикція, сила голосу, темп мовлення, тембр, фонематичний слух, засоби інтонаційної виразності.

Вимоги до голосу:

- 1) голос журналіста повинен бути без природних вад: дефектів мовлення, невимовляння окремих звуків, шепелявості, заїкуватості, уповільненого вимовляння звуків тощо;
- 2) голос має бути відкритим, виразним, чітким, спрямованим на аудиторію; звуки треба вимовляти відповідно до правил орфоепії;
- 3) у голосі повинна звучати впевненість, що робить мову переконливою;
- 4) зміна тональності голосу залежно від необхідності вирішення певної задачі.

Роль інтонаційної виразності в теле- та радіомовленні.

Функції інтонації: логічні і граматичні, образні, емоційні, стилістичні, естетичні.

Поняття інтонації складають: висота тону (ступінь висоти звуку), темп мовлення (час звучання), тембр (забарвлення людського голосу), паузи (перерви у мовному потоці), мелодика (послідовні підвищення і пониження голосу), фразовий, логічний, емпатичний і словесний наголоси (засоби виділення окремих звуків, слів чи груп слів). Виділення в журналістському тексті інтонаційно-логічних та інтонаційно-синтаксичних пауз.

Практичні заняття

Практичне заняття № 1. Тема: 3 історії ораторського мистецтва. Техніка мовлення як складова ораторського мистецтва.

Мета: сприяти оволодінню теоретичними основами виразного мовлення та читання, розвитку ораторських здібностей; формувати вміння й навички виразності читання, мовленнєвої та естетичної культури в майбутніх журналістів.

Ключові слова: мистецтво слова, риторика, ораторське мистецтво, теоретичні основи виразного читання, вербальний імідж журналіста.

Теоретичні питання

1. Історія риторики й красномовства. Риторика Стародавньої Греції й Стародавнього Риму.
2. Ораторське мистецтво в Україні.
3. Виразність як ознака культури мовлення журналіста. Мета і завдання курсу.
4. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії, її складові.

Практичні завдання

Підберіть вправи для відпрацювання техніки мовлення.

Креативна вправа «Створи рекламу!»

Виконайте інтерактивне завдання: створіть рекламу своєї спеціальності. Користуйтеся пам'яткою вимог до реклами.

Вимоги до реклами

1. Відповідність реклами сучасності.
2. Більше інформації, менше слів.
3. Аргументованість.
4. Коректність.
5. Достовірність.
6. Доступність.
7. Оригінальність.

Самостійна робота

1. Назвіть кілька книжок, які, на вашу думку, необхідно прочитати майбутньому журналісту. Свій вибір аргументуйте.

2. Підготуйте й запишіть кілька скоромовок для читання, вивчіть їх напам'ять. Зверніть увагу на особливості української літературної вимови.

Питання для самоконтролю

Розкажіть про історію ораторського мистецтва в Стародавній Греції й Стародавньому Римі.

Як розвивалося ораторське мистецтво в Україні?

Яке значення має виразність мовлення для сучасного журналіста?

У чому полягає специфіка виразного читання медіатексту?

Розкрийте мету й завдання курсу.

Схарактеризуйте основи теорії виразного читання.

Розкрийте основні положення вчення про словесну дію К. Станіславського.

Тестові завдання

1. Предметом вивчення курсу є: а) майстерне читання художніх творів з теле- чи радіоефіру; б) професійні навички виразності

мовлення, дикційна та орфоепічна вправність, керування мовним апаратом для ефективного використання голосу; в) мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено художній твір; г) донесення змісту тексту за допомогою сили голосу.

2. «Дар переконливого мовлення є той самий, що і дар лікування, бо лікування допомагає тілові, а переконлива мова лікує душі, в нещасті є захистом, у щасті – прикрасою». Хто є автором цих рядків? а) Демосфен; б) Сократ; в) Феофан Прокопович; г) Кирило Туровський.

3. У чому вбачали своє завдання софісти: а) щоб навчити переконувати інших, уміти робити будь-яку думку вагомою; б) демонструвати користь риторики; в) написати власні підручники для прийдешніх поколінь; г) розробити більше наукових теорій про причини, явища та стан природи.

4. Виразне читання та мовлення складається з: а) інтонації; б) пауз, темпу мовлення, інтонації; в) розвитку техніки мовлення, підвищення культури мовлення та оволодіння емоційно-логічними засобами виразності; г) норм літературної вимови, поділу тексту на мовні такти, прийомів розвитку голосу та дихання, партитури тексту.

5. Основним принципом системи К. Станіславського є: а) життєва правда (усе мусить бути реальним, життєвим, правдивим); б) уміння розкрити підтекст; в) володіння технікою мовлення; г) правильна розстановка пауз у тексті.

6. Словесна дія – це: а) читання з дотриманням норм сучасної української мови, мовленнєвого етикету; б) цілеспрямоване виконання твору читцем, який ставить перед собою конкретні виконавські завдання, з метою впливу на слухачів; в) підвищення рівня культури мовлення, опанування засобами логіко-емоційної виразності, засвоєння основ виразного читання творів різних жанрів; г) здійснення цілісного художньо-образного й виконавського аналізу тексту.

7. Техніка мовлення складається з таких елементів: а) пози, міміки, жестів; б) дихання, голосу, дикції, орфоепії; в) інтонації, логічних наголосів, пауз; г) дихання, дикції, жестів.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
2. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001. 144 с.

3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.- метод. праць. Львів, 2002.
4. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.
5. Сагач Г. М. Золотослів: навч. посіб. К.: Райдуга, 1993. 149 с.
6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стиль і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
9. Томан І. Мистецтво говорити / Іржі Томан. К., 1989. 257 с.

Практичне заняття № 2. Тема: Дихання як основа розвитку техніки мовлення.

Мета: формувати знання техніки мовлення як необхідної передумови словесної дії, уміння досконалого володіння диханням, опанування технікою комбінованого дихання.

Ключові слова: техніка мовлення, дихання, ключичний, грудний, діафрагмальний, реберно-діафрагмальний тип дихання.

Теоретичні питання

1. Дихання – фізіологічна основа мовлення. Постановка дихання в процесі розвитку техніки мовлення.
2. Типи дихання: фізіологічне та фонаційне дихання.
3. Типи мовленнєвого дихання (ключичний, грудний, діафрагмальний, реберно-діафрагмальний) та його особливості.
4. Умови правильного дихання. Методика опанування технікою комбінованого дихання.

Практичні завдання

1. Підберіть комплекс вправ для опанування технікою комбінованого дихання.
2. Дайте характеристику кожній частині мовленнєвого апарату. З'ясуйте їх роль у голосоутворенні.

Самостійна робота

3. Проаналізуйте особливості дихання улюбленого теле-, радіодиктора.

2. Проаналізуйте своє фонаційне дихання. Відзначте його позитивний і негативний бік. Що робите для того, щоб ваше дихання було контрольованим?

Питання для самоконтролю

Що означає правильно дихати? Які умови правильного дихання?

Як працюють дихальні органи під час мовлення?

Які види дихання ви знаєте? Розкрийте особливості типів фонаційного дихання.

У чому полягає методика опанування технікою комбінованого дихання?

Тестові завдання

1. Найбільш досконалим, правильним типом фонаційного (мовленнєвого) дихання є: а) ключичний; б) грудний; в) діафрагмальний; г) комбінований.

2. Техніка мовлення – це: а) читання з дотриманням норм сучасної української мови, мовленнєвого етикету; б) підвищення рівня культури мовлення, опанування засобами логіко-емоційної виразності, засвоєння основ виразного читання творів різних жанрів; в) комплекс навичок у мовленнєвому диханні, голосотворенні й дикції, що дає можливість донести до слухача все багатство змісту

свого слова; г) зміни голосу (підвищення й пониження), сили й тривалості звучання.

3. Виокремлюють такі види дихання: а) фізіологічне, фонаційне; б) фізіологічне, комбіноване; в) грудне, ключичне, фізіологічне; г) комбіноване.

4. Реберно-діафрагмальний чи комбінований тип дихання – це коли: а) повітрям наповнюється лише верхня частина легень; б) повітрям наповнюється лише середня частина легень; в) повітрям наповнюється переважно нижня частина легень; г) повітрям наповнюються всі ділянки легень.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
2. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001. 144 с.
3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
4. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.
5. Лимаренко Л. Тренінгова технологія постановки професійного дихання майбутнього педагога. Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. праць. Випуск 5. 2013. Київ- Полтава. С. 125-134.
6. Сагач Г. М. Золотослів: навч. посіб. К.: Райдуга, 1993. 149 с.
7. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
8. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
9. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
10. Томан І. Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Практичне заняття № 3-4. Тема: Емісія голосу та його особливості. Робота над голосом.

Мета: формувати знання техніки мовлення як необхідної передумови словесної дії, уміння досконало володіти диханням, розвивати природні властивості голосу, усувати їх недоліки, володіти методикою тренування основних характеристик голосу.

Ключові слова: техніка мовлення, дихання, голос, властивості голосу, постановка голосу.

Теоретичні питання

1. Постановка голосу як частина професійної підготовки журналістів.
2. Властивості голосу: природні (сила, висота, діапазон, тембр) і набуті (звучність, темп, політ). Його основні характеристики.
3. Недоліки голосу та методика їх усунення.
4. Гігієнічні вимоги до голосу. Шляхи збереження голосу.
5. Методика тренування основних характеристик людського голосу.

Практичні завдання

1. Підберіть комплекс вправ для тренування основних характеристик людського голосу. Які вправи робите ви, щоб поліпшити своє голосоутворення?
2. Деякі народи, наприклад, індуси, переконані, що існує п'ять різновидів голосу, серед яких земний, водяний, вогняний, повітряний та ефірний. Усі вони пов'язані з певними людськими особливостями, але найбільша роль голосу – це домогтися бажаних результатів комунікації. Як ви це розумієте? Висловіть власну думку.

Самостійна робота

1. Проаналізуйте особливості голосу улюбленого теле-, радіожурналіста.

2. Вкажіть на людські почуття й переживання, що мають вплив на характер голосу.

3. Назвіть фізичні властивості голосу, які, на вашу думку, повинен мати журналіст (наприклад, голос бархатний, грудний, енергійний тощо).

Питання для самоконтролю

Розкрийте значення терміна «емісія голосу». Як ви його розумієте?

Що означає поставити голос?

Як працювати над розвитком голосу самостійно?

Охарактеризуйте природні та набуті властивості голосу.

Розкрийте методику усунення недоліків голосу.

Чому так важливо знати гігієнічні вимоги до голосу та їх дотримуватися?

У чому полягає методика тренувань основних характеристик людського голосу?

Тестові завдання

1. Підвищення і зниження голосу в процесі мовлення називають: а) логічним наголосом; б) логічною паузою; в) логічним мовним тактом; г) логічною мелодикою.

2. Сила голосу – це: а) сукупність звуків різної висоти, межа людського голосу від найнижчих до найвищих тонів звучання; б) природне звукове забарвлення голосу, за яким розрізняються звукові тони однакової висоти, і звучання одного голосу відрізняється від іншого; в) певний ступінь гучності його звучання; г) здатність забезпечувати гарне сприймання в будь-якому кінці приміщення.

3. Одним із основних інструментів журналістської майстерності в теле- та радіожурналістиці є: а) зовнішній вигляд; б) імідж; в) голос; г) працелюбство.

4. Поставити голос означає: а) вивчити власний голос, добре його пізнати; б) дотримуватися певної поступовості вправ на вдосконалення голосу в часі; в) добре розвинути, удосконалити його природні властивості; г) нічого не робити, голоси поставлені самою природою.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.

2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 158 с.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
5. Єлісєвєнко Ю. П. Розвиток діапазону голосу: з досвіду театральної педагогіки. *Мистецтво та освіта*. 2000. № 2. С 52-54.

6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
8. Постановка голосу. URL: <https://www.vezha.org/postanovka-golosu-video/>
9. Фрейман Й. Емісія голосу майбутніх учителів. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: В. Кравець, В. Мадзігон, Г. Терещук та ін. Тернопіль, 2009. № 1. С. 198–200.
10. Як поставити голос? [Розповідає актор, режисер, викладач кафедри сценічної мови Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого – Олександр Завальський]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=76OLK4BuU_o

Практичне заняття № 5. Тема: Дикційна чистота мовлення.

Мета: формувати знання техніки мовлення як необхідної передумови словесної дії, уміння досконало володіти диханням, розвивати природні якості голосу, дикцію, акторські та ораторські здібності.

Ключові слова: техніка мовлення, дихання, голос, дикція, артикуляція.

Теоретичні питання

1. Дикція в усному мовленні, методика оволодіння нею. Значення дикції в професійній підготовці журналіста.
2. Поняття артикуляції. Артикуляція голосних і приголосних в українській мові.
3. Артикуляційна гімнастика, артикуляційний тренінг.
4. Скоромовки як компонент вироблення орфоепічних норм. Розвиток виразної звукової артикуляції в процесі використання скоромовок.

Практичні завдання

1. Підберіть комплекс вправ для вироблення правильної артикуляції голосних і приголосних звуків у складах, словах, фразах.
2. Підготуйте вірші, скоромовки, прислів'я для розвитку голосу й дикції, продекламуйте їх з дотриманням вимог техніки мовлення.

Креативна вправа «Аналіз і взаєморецензування»

Підберіть новинні тексти обсягом 2-3 хв і підготуйтеся до читання. Запишіть своє читання на відео й проаналізуйте мовлення. Проведіть взаєморецензування прочитаних новинних текстів в аудиторії.

Самостійна робота

1. Придумайте кілька слів для тренування чіткої вимови, де є підряд три-чотири приголосних (наприклад: масштаб, братство, лейбгвардієць, фармпрепарат) і потренуйтеся їх вимовляти 6-7 разів з чіткою артикуляцією та поступовим наростанням темпу.

2. Підберіть кілька словосполучень, де є складний для артикуляції збіг однакових приголосних (наприклад: Рекс Ксені, таксист Степан), або слова, які закінчуються й починаються на однакові букви (наприклад: клатч-чтиво, пазл-злива, скарб-брат), і потренуйте їх чітко вимовляти кілька разів поспіль.

Питання для самоконтролю

Що таке дикція та яке її значення в професійній підготовці журналіста?

Які вправи можете запропонувати для дикційної вправності?

Як виправити недоліки вимови?

Наведіть приклади гімнастики органів мовлення та вправи на тренування артикуляції голосних і приголосних у складах, словах, фразах.

Тестові завдання

1. Чіткість вимови звуків і слів у мовному потоці називається:
а) артикуляцією; б) фонацією; в) дикцією; г) жестикуляцією.

2. Дикція – це: а) правильне й приємне для слуху відтворення тексту в повному обсязі логічного змісту; б) чітка вимова звуків, слів, фраз; в) ступінь швидкості читання, мовлення; г) здатність голосу змінювати силу, висоту, темп.

3. Неорганічні вади вимови можна ліквідувати за допомогою:
а) медичного втручання; б) певного комплексу тренувальних вправ; в) окремих частин мовного апарату.

4. Виразність і чистота дикції досягаються: а) правильністю артикуляції, тобто чіткістю укладки органів мовлення і їх рухів під

час вимови звуків; б) використанням мобільного, коли можна записати своє читання й проаналізувати якість звукового мовлення; в) за допомогою перевірки правильної артикуляції звуків.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 158 с.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
5. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>
6. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
4. Єлісовепко Ю. П. Робота з артикуляції голосних і приголосних звуків української мови. Наукові записки Ін-ту журналістики. 2001. Т. 5. С. 15–20.
5. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
9. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
10. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Практичне заняття № 6. Тема: Орфоепічна грамотність журналіста та культура його мовлення.

Мета: формувати орфоепічну грамотність журналіста та культуру його мовлення, розвивати навички володіння засобами артикуляційної, орфоепічної та логіко-інтонаційної виразності журналістського мовлення.

Ключові слова: орфоепія, дикція, артикуляція, орфоепічні норми української літературної мови, орфоепічний словник.

Теоретичні питання

1. Орфоепія і культура усного мовлення журналіста. Орфоепічна правильність мовлення, умови її забезпечення.
2. Орфоепічні норми української літературної мови. Правила вимови голосних і приголосних звуків. Причини порушення норм української літературної вимови.
3. Методика оволодіння правильною вимовою звуків. Рекомендації щодо виправлення помилок у вимові та наголошенні. Тренування вимови складних звукових комплексів.
4. Орфоепічні словники.
5. Типові відхилення від акцентуаційних норм у мовленні радіо-та телеведучих.

Практичні завдання

1. Підготуйте переказ медіатексту з дотриманням вимог орфоепії.
2. Опрацюйте статтю: Єлісєнєв Ю. П. Орфоепічний аспект фахової підготовки телевізійних журналістів. Наукові записки Інституту журналістики. 2004. Т. 15. С. 15–22. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1225>

Висловіть своє ставлення до зазначеної інформації в публікації.

Самостійна робота

1. Охарактеризуйте орфоепічну культуру усного мовлення улюбленого теле-, радіожурналіста.
-
-

[illegible]

2. Підготуйте для читання вірші, скоромовки та прислів'я, продекламуйте їх із дотриманням орфоепічних норм.

[illegible]

Питання для самоконтролю

Що таке орфоепія? Яке її значення для формування культури усного мовлення журналіста?

Що є порушенням акцентологічних норм української літературної мови? Які орфоепічні норми ви знаєте?

Назвіть правила вимови голосних і приголосних звуків.

Які причини порушення норм української літературної вимови?

Як виправити помилки у вимові та наголошенні?

Які ви знаєте орфоепічні словники?

Тестові завдання

1. Орфоепічний аспект фахової підготовки теле- і радіожурналістів становить: а) розвиток мовного дихання; б) розвиток фонетичного слуху; в) оволодіння вимовою; г) робота над удосконаленням звукового складу мовлення.

2. Орфоепія – сукупність правил літературної вимови. Ці правила включають: а) діапазон звучання; б) норми вимови голосних, приголосних, а також норми літературного наголосу; в) тональні можливості; г) середній темп читання.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
5. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 158 с.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
4. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001. 144 с.
5. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
6. Єлісєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
7. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
9. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.
10. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

Практичне заняття № 7. Тема: Мовленнєвий практикум.
Практичні вправи для оволодіння технікою комбінованого дихання, для вдосконалення необхідних якостей голосу та відпрацювання дикції.

Мета: формувати практичні навички володіння технікою комбінованого дихання, удосконалення необхідних якостей голосу та відпрацювання дикції; розвивати навички володіння засобами артикуляційної, орфоепічної виразності журналістського мовлення.

Ключові слова: орфоепія, дикція, артикуляція, орфоепічні норми української літературної мови, орфоепічний словник.

Практичні завдання

1. Підберіть вправи на розвиток сили голосу, розширення його діапазону, польотності, темпу, рухливості тощо (наприклад, підготувати байку Л. Глібова «Вовк та ягня» або ж уривок з твору І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» (діалог Кайдашихи і Мелашки) тощо).

2. Підберіть вправи для відпрацювання дикції, що складаються з гімнастики органів мовлення (рота, губ, нижньої щелепи, язика) та вправ на тренування артикуляції голосних і приголосних звуків у складах, словах, фразах.

Креативна вправа «Тренування»

Запропонуйте комплекс вправ для розминки перед виразним читанням новинних матеріалів за поданим зразком:

Дихання: а) відпрацювання техніки комбінованого дихання; б) тренування довгого видиху й контроль над кількістю набраного повітря.

Голос: а) вібраційний масаж; б) тренування основних характеристик людського голосу.

Дикція: а) артикуляційна гімнастика; б) тренування артикуляції голосних і приголосних.

Самостійна робота

1. Прочитайте вголос скоромовки, дотримуючись правил орфоєпії. Поступово переходьте до швидкого темпу мовлення.

Пам'ятайте: чим швидший темп, тим активніша артикуляція.

Біг кінь білобокий через річку глибоку,
Як упав – заіржав: увесь світ задрижав.

Кличе качечка курчат:

– Чи не бачили качат?

– Ні, качечко, ми качат

Не бачили й у вічі,

А качура без качат

Зустрічали двічі.

Прийшла кума із довгим віником

На бесіду з нашим півником,

Схопила півня на обід

Та й замела мітлою слід.

Прилетів птах під солом'яний дах,

Довго бубонів, певно, дуже зголоднів.

Ромашки рвати ми ходили

Над річкою в рясній траві.

І раптом равлика зустріли

Із різками на голові.

Вибіг Гришка на доріжку,

На доріжці сидить кішка,

Взяв з доріжки Гришка кішку:

– Хай піймає кішка мишку.

2. Підберіть скороговки для відпрацювання дикції, розвитку навичок володіння засобами артикуляційної, орфоепічної виразності журналістського мовлення.

Рекомендована література

Основна:

1. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
2. Вартик О. П., Леонтьєва О. О. Виразне читання: навчально-методичні рекомендації. Тираспіль, 2015. 128 с.
3. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
4. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
5. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
6. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
7. Мороз-Рекотова Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.

9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.

2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 158 с.

3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

4. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

5. Гриб В. П. Постановка мовного голосу. Луцьк, 2001. 26 с.

6. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>

7. Єлісєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст : Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

8. Климова К. Основи культури і техніки мовлення: навч. посібник. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Ліра-К, 2006. 240 с .

9. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.

10. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

11. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Практичне заняття № 8. Тема: Поняття «засоби логіко-емоційної виразності», його компоненти.

Мета: формувати поняття про засоби логіко-емоційної виразності, їх компоненти; сприяти вмінню інтонувати текст, виділяти мовні такти, паузи, логічні наголоси; домогтися вміння студентів передавати зміст медіатворів, використовуючи засоби логіко-емоційної виразності.

Ключові слова: інтонація, паузи, мовні такти, логічні наголоси, темп, мелодика, жести, міміка.

Теоретичні питання

1. Інтонація як комплексне мовне явище. Інтонування розділових знаків.
2. Мовні такти, їх значення для процесу читання та мовлення.
3. Паузи. Різновиди і тривалість пауз.
4. Логічні наголоси.
5. Мелодика мовлення, її значення. Основні мелодичні ходи (зміни).
6. Темп мовлення.
7. Позамовні (рухові) засоби виразності (поза, жести, міміка). Роль невербальних засобів у посиленні виразності мовлення.
8. Партитура (розмітка) тексту.

Практичні завдання

1. Оберіть для читання будь-який медіатекст. Прочитайте його з інтонацією перелічування, оклику, запитання, здивування.
2. Визначте доцільність та особливості застосування позамовних засобів виразності під час ефірного мовлення (на прикладі вечірніх новин).

Креативна вправа «Суржик чи літературне мовлення?»

Поділіться на дві протилежні за вподобаннями групи. Перша група відстоює перевагу літературного мовлення молоді; друга група захищає право розмовляти так, як їм подобається, і не вирізнятися з натовпу.

Самостійна робота

1. Складіть невеликі тексти для представлення протилежних інтонацій (інтонаційні антоніми). Прочитайте тексти з різною інтонацією: радісно й сумно; патетично й іронічно; серйозно й з гумором тощо.

Питання для самоконтролю

Що ви розумієте під поняттям «засоби логіко-емоційної виразності»?

Що таке інтонація? Чому вона так необхідна журналістам? Назвіть складники інтонації.

Що таке мовний такт?

Яке місце в інтонуванні займає пауза? Які її різновиди й тривалість?

Яке значення має логічний наголос?

Розкрийте значення мелодики в тексті та вкажіть основні мелодичні ходи.

Розкрийте поняття темпу мовлення і яке його значення для успіху виступу?

Що таке паралінгвістика й паракінесика?

Тестові завдання

1. Пауза, яка зосереджує увагу слухачів на важливих моментах мовлення й тим самим викликає певні настрої, переживання, називається: а) логічною; б) психологічною; в) ритмічною; г) фізіологічною.

2. Ритміко-мелодійний лад мови, послідовна зміна висоти тону, сили й часу звучання голосу, що відображає інтелектуальний та емоційно-вольовий зміст мовлення, – це: а) дикція; б) інтонація; в) орфоепія; г) паузи.

3. Мовним тактом називається: а) слово чи група слів, що вимовляються від паузи до паузи й становлять окреме однослівне чи багатослівне поняття загального змісту речення; б) тимчасова зупинка, перерва в мовленні; в) виділення голосом слова в реченні для підкреслення його логічного (смислового) значення; г) певне забарвлення звуку

4. До позамовних (рухових) засобів виразності відносяться: а) дихання, голос, дикція; б) поза, міміка, паузи; в) голос, жести, міміка; г) поза, жести, міміка.

5. Під поняттям «засоби логіко-емоційної виразності» розуміють: а) унормоване вимовляння голосних, приголосних та їх сполук у мовному потоці; б) уміння керувати диханням у процесі мовлення; в) сукупність органічно пов'язаних між собою компонентів виразності; г) види спілкування.

6. Швидкість, що вимірюється кількістю виголошених складів за секунду й полягає в правильності, природності відтворення змісту твору, – це: а) логічний наголос; б) тембр мови; в) темп мови; г) діапазон.

7. Повільний темп читання пов'язаний: а) з напруженістю, схвильованістю, швидкою зміною подій у часі; б) з доповненням, поясненням, уточненням; в) з діалогічним мовленням; г) зі смутком, журбою.

8. Лейма – це пауза, що: а) веде до руйнації ритму; б) розчленовує віршовий рядок на дві частини; в) може бути заповнена складом, який не руйнує ритму; г) логічна пауза.

9. Членування тексту на мовні такти означає: а) послідовність практичного використання засобів виразності читання; б) усвідомлення підтексту як мети словесної дії; в) правильна розстановка пауз логіко-пунктуаційного й логіко-інтонаційного

характеру; г) прискорення або сповільнення темпу мовлення.

10. Цезура – це: а) знімання паузи на місці коми; б) повторення голосних звуків у поетичному рядку або строфі; в) надання поетичній мові музичної виразності; г) пауза, що ділить віршовий рядок на дві (рідше на три) частини.

Рекомендована література

Основна:

1. Баби́ч Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
2. Буяльський Б. П. Поезія усного слова: Азбука виразного читання. К.: Рад. школа, 1990. 255 с.
3. Будянський В. І., Будянський Д. В., Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
4. Вартик О. П., Леонтьєва О. О. Виразне читання: навчально-методичні рекомендації. Тираспіль, 2015. 128 с.
5. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
6. Єлісєвенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
7. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
8. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
9. Мороз-Рекотова Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навч. посіб. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
10. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
11. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
12. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А., Борисюк І., Олійник Г. Інтонація як засіб мовної комунікації. К.: Наукова думка, 1980. 243 с.

2. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
3. Борисюк І. В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення / Відп. ред. О. Ф. Пилипенко; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1990. 204 с.
4. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. К., 1984. 158 с.
5. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру URL: <http://refleader.ru/>
6. Єлісєєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168-175.
7. Сербєнська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 214 с.
8. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22-24.

**Практичне заняття № 9. Тема: Мовленнєвий практикум.
Партитура тексту. Практичні вправи для оволодіння засобами
логіко-емоційної виразності мовлення.**

Практичні завдання

1. Навчіться читати текст у розписаній партитурі.

↗ ↗
Мово рідна, / слово рідне! //

↗
Хто вас забуває, /

↗
той у грудях не серденько, /

↘
а лиш камінь має. //

↗
Як ту мову мож забути, /

→
котрею учила /

→
нас всіх ненька говорити, /

→
ненька наша мила?!

↗
От чому плекайте, діти, /

→
рідненькую мову /

↗
і учіться говорити /

↘
Своїм рідним словом! ///

↗ ↗
Мово рідна, / слово рідне, – //

↗

хто вас забуває, /

той у грудях не серденько, /

але камінь має! /// (С. Воробкевич. «Рідна мова»)

2. Доберіть текст будь-якого стилю мовлення (художній, публіцистичний або ін.), поділіть на мовні такти, визначте логічні наголоси. Яку емоційно-експресивну роль у ньому відіграють розділові знаки?

3. Прочитайте дібраний вами текст, вдумайтесь у його зміст і визначте місце психологічних пауз.

Креативна вправа «Аналіз темпу й тембру»

Прослухайте спочатку голос вашого знайомого, потім відомого теле-, радіожурналіста, а також свій. Охарактеризуйте темп і тембр прослуханих голосів.

Самостійна робота

1. Підготуйте партитуру інформаційної замітки. Прочитайте вголос, слідкуючи за правильною артикуляцією.

2. Попрацюйте над темпом мовлення: читайте спочатку вірш Ліни Костенко повільно, потім трохи швидше і дуже швидко. Проаналізуйте своє виконання щодо зміни темпу читання. Запишіть своє читання на мобільний телефон і проаналізуйте.

«Вечірнє сонце, дякую за день!»

Дуже повільно

Вечірнє сонце, дякую за день!

Вечірнє сонце, дякую за втому.

Повільно

За тих лісів просвітлений Едем
і за волошку в житі золотому.

Швидше

За твій світанок, і за твій зеніт,
і за мої обпечені зеніти.

Швидко

За те, що завтра хоче зеленіть,
за те, що вчора встигло оддзвеніти.

Дуже швидко

За небо в небі, за дитячий сміх.
За те, що можу, і за те, що мушу.

Повільно

Вечірнє сонце, дякую за всіх,
котрі нічим не осквернили душу.

Швидко

За те, що завтра жде своїх натхнень.
Що десь у світі кров ще не пролито.

Повільно

Вечірнє сонце, дякую за день,
за цю потребу слова, як молитви.

Ліна Костенко

Тестові завдання

1. Логічний наголос – це: а) тимчасова зупинка, перерва у мовленні; б) виділення голосом слова в реченні для підкреслення його логічного (сміслового) значення; в) здатність голосу розвиватися, змінюватися; г) певне забарвлення звуку.

2. Частина фрази, яка виражає відносну смислову єдність, має певне інтонаційне оформлення і відділяється паузою, – це: а) сила, висота, тембр; б) мовний такт; в) образні уявлення; г) виконавське завдання.

3. Тембр – це: а) здатність голосу змінювати силу, висоту, темп;

б) межа голосу від найнижчих до найвищих тонів звучання; в) властивість голосу, який звучить гучно й чітко; г) природне звукове забарвлення голосу.

4. Назвіть мелодичний хід, який позначається таким знаком: ↗ (стрілочкою, спрямованою вгору над логічно виділеним словом): а) мелодичне підвищення; б) мелодичне пониження; в) монотон; г) виділення логічного наголосу.

5. До позамовних (рухових) засобів виразності належать: а) дихання, дикція, голос; б) паузи, логічні наголоси, інтонація; в) поза, жести, міміка; г) жести, голос, паузи.

6. Мовний такт – це: а) визначення в тексті психологічних пауз; б) гармонійне за своєю синтаксичною будовою багаточленне речення, що відзначається повнотою й завершеністю змісту; в) частина фрази, яка виражає відносну смислову єдність, має певне інтонаційне оформлення і відділяється паузою; г) співвідношення пауз між собою за тривалістю.

7. Інтонація як мовне явище на слуховому рівні сприймання – це: а) зупинка між мовними тактами; б) ритміко-мелодійний лад мови, послідовна зміна висоти тону, сили й часу звучання голосу, що відображає інтелектуальний та емоційно-вольовий зміст мовлення; в) безпосереднє відтворення читцем тексту з відповідним використанням міміки, жести, згідно з поставленими творчими перспективними завданнями, що пронизують увесь твір, розкривають його підтекст; г) майстерне читання текстів у теле- чи радіоефірі.

8. Зупинка на початку, у середині чи в кінці фрази, що зосереджує увагу на важливих моментах змісту тексту й викликає певні настрої, переживання, – це: а) логічна пауза; б) синтаксична пауза; в) фізіологічна пауза; г) психологічна пауза.

9. Зміни голосу (підвищення й пониження), сили й тривалості звучання – це: а) темп читання; б) унормоване вимовляння голосних, приголосних та їх сполук у мовному потоці; в) мелодика; г) уміння керувати диханням у процесі мовлення.

10. Логічний наголос в інформаційному мовленні припадає на:
а) головних фактах, важливих положеннях; б) пошук мотивів та причинних зв'язків між певними фактами; в) створений символічно-образний світ; г) палітрі виразально-зображальних засобів.

11. Темп усного мовлення – це: а) правильна вимова; б) виразна інтонація; в) швидкість мовлення; г) емоційність мовлення.

Рекомендована література

Основна:

1. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
2. Вартик О. П., Леонтьєва О. О. Виразне читання: навчально-методичні рекомендації. Тираспіль, 2015. 128 с.
3. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
4. Єлісєв Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
5. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
6. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
7. Мороз-Рекотова Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.

2. Бабич Н. Б. Сила мовленого слова. Чернівці, 1996. 158 с.
3. Борисюк І. В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення / Відп. ред. О. Ф. Пилипенко; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1990. 204 с.
4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
5. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. А. О. Гладишева. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
6. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>
7. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. 2001. Вип. 2. С. 168–175.
8. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1996. 438 с.
9. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
10. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 214 с.
11. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

Практичне заняття № 10. Тема: Основні засади техніки мовлення на радіо й телебаченні.

Мета: формувати вміння практично використовувати навички голосової та мовленнєвої культури, виразно читати медіатексти різних жанрів; знаходити відповідні інтонації; виробляти вміння ораторського мистецтва й емоційного впливу на слухачів.

Ключові слова: звукова культура мовлення, інтонаційна виразність, радіожурналісти, тележурналісти, вербальний імідж.

Теоретичні питання

1. Формування звукової (голосової) культури мовлення як складова вербального іміджу диктора.
2. Голос як основний інструмент дикторів. Професійні властивості голосу (звучність, оксамитове забарвлення, легкість, гнучкість, здатність тривалий час витримувати навантаження без утоми мовного апарату тощо).
3. Дикція і темпоритм усного мовлення дикторів.
4. Основні засади техніки мовлення на радіо і телебаченні. Значення техніки виразного мовлення для журналістської діяльності.
5. Причини низького рівня техніки усного мовлення медійників.
6. Складові успіху сучасного диктора.

Практичні завдання

1. Запропонований нижче текст розбийте на мовні такти, правильно визначте паузи, логічний наголос, мелодику в реченнях. Продумайте всі зміни темпу (помірний, уповільнений, швидкий тощо), тону (доброзичливий, радісний, здивований, тривожний тощо), пропишіть біля рядків. Відповідно до цих змін виразно прочитайте.

Світовий банк погіршив прогноз щодо темпів зростання глобальної економіки – банк очікує сповільнення зростання з 5,5% у 2021 році до 4,1% у 2022 і 3,2% у 2023 роках.

Про це повідомляється у доповіді Світового банку про глобальні економічні перспективи.

«Після сильного відновлення в 2021 році світова економіка починає помітно сповільнюватися на тлі нових загроз від штамів COVID-19 та зростання інфляції, боргів та нерівності доходів, що може поставити під загрозу відновлення країн, що розвиваються.

Очікується, що глобальне зростання помітно сповільниться з 5,5 відсотка в 2021 році до 4,1 відсотка в 2022 році і 3,2 відсотка в 2023 році, оскільки відкладений попит згасає, а фіскальна та монетарна підтримка в усьому світі припиняється», – кажуть у Світовому банку».

2. Прочитайте вголос поданий текст, дотримуючись норм української літературної вимови. Працюйте над голосом, дикцією. Удосконалюйте свою вимову.

Публіцистична стаття – це невеликий за обсягом твір, що призначений здебільшого для друку в періодичних виданнях, хоча для письменницької публіцистики характерно об'єднувати опубліковані раніше статті (часом з іншими творами публіцистичних жанрів) у окремі збірники, про що свідчать, наприклад, книжки Олеся Гончара «Японські етюди», «Письменницькі роздуми», «Чим живемо» чи аналогічні збірники публіцистики «Неложними устами» П. Загребельного, «Бо то не просто мова, звуки...» І. Дзюби, «Духовний меч» І. Драча, «Право власного імені» В. Яворівського, «Заявляю про себе культурою...» М. Жулинського тощо.

Самостійна робота

1. Підготуйте до читання журналістський текст: інформаційний, аналітичний чи художньо-публіцистичний (на вибір). Позначте в тексті паузи й наголошені слова в найбільш складних для читання моментах або (за бажанням) зробіть повну мовленнєву партитуру.

Продемонструйте вміння читати текст перед аудиторією. Слідкуйте за технікою мовлення.

[illegible]

Питання для самоконтролю

Чому звукова (голосова) культура мовлення є складовою вербального іміджу диктора?

Назвіть професійні властивості голосу журналіста.

Розкрийте поняття дикції й темпоритму усного мовлення дикторів.

кі основні засади техніки мовлення на радіо й телебаченні?
Вкажіть причини низького рівня техніки усного мовлення медійників.

Що є складовими успіху сучасного диктора?

Тестові завдання

1. Чинниками звукової культури мовлення виступають: а) доцільність, стислість, точність, зрозумілість, логічність; б) чітка артикуляція звуків мови, фонетична правильність або правильна звуковимова, орфоепічна правильність мовлення, мовне дихання, дикція, сила голосу, темп мовлення, тембр, фонематичний слух, засоби інтонаційної виразності; в) техніка мови та сценічна передача мови слухачеві.

2. Виділення голосом слова в реченні для підкреслення його смислового значення є: а) логічною мелодикою; б) логічним наголосом; в) інтонацією; г) дикцією.

3. Основний інструмент дикторів у теле- та радіожурналістиці

– це: а) зовнішній вигляд; б) імідж; в) голос; г) працелюбство.

4. Дикцією називають: а) здатність голосу змінювати силу, висоту, темп мовлення; б) ступінь швидкості читання й мовлення; б) чітку вимову звуків, слів, фраз.

Рекомендована література

Основна:

1. Абрамова І. Г., Заводовська О. А. Прямоефірна програма: сутність, проблематика створення та функціонування. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/drsk_2013_1_10.pdf

2. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ “Софія-А”, 2016. 184 с.

3. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.

4. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені івана франка, 2006. 208 с.

5. Єлісєвич Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.

6. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Прак. посіб. для журналістів. К.: Вид.-во ХББ, 2006. 120 с.

7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.

8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.

9. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.

2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.
3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
4. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
5. Дуда Ю. Телевізійні випуски новин: аналіз мовних помилок. Теле- та радіожурналістика. 2018. Випуск 17. С. 97–102
6. Дячук В.П. Прямий ефір як засада інтерактивної телереальності. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / КНЛУ. К., 2009. Вип. 23. С. 147–155.
7. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
8. Єлісовенко Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. Освіта. 2005. № 19 (5149). С. 8.
9. Капелюшний А.О. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямоефірних виступах. Вісник Львів. ун-ту. Серія: Журналістика. Л., 2011. Вип. 34. С. 226–230.
10. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Прак т. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
11. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.
12. Михайличенко Н. Культура мовлення тележурналістів каналу «UA: Перший» (на прикладі інформаційної програми «Новини»). Теле- та радіожурналістика. 2019. Випуск 18. С. 270–275.

13. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. К.: Либідь, 2001. 240 с.
14. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
15. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць. Львів, 2002.
16. Сербенська О., Білоус М., Дацишин Х. О., Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 258 с.
17. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.
18. Техніка поведінки в прямому ефірі від телеведучої Світлани Катренко. URL: <https://www.prostir.ua/?news=tehnika-povedinky-v-pryamomu-efiri-vid-televeduchoji-svitlany-katrenko>

Практичне заняття № 11. Тема: Виразність мовлення радіо- й тележурналістів.

Мета: формувати вміння виразності мовлення, зокрема орфоепічні, теле- й радіожурналістів; виразно читати медіатексти різних жанрів; не допускати порушення орфоепічних норм при вимові звуків і наголошенні слів у мовленні; розвивати комунікативну культуру оратора-журналіста.

Ключові слова: виразність мовлення, орфоепічний аспект, інтонаційна виразність, радіожурналісти, тележурналісти.

Теоретичні питання

1. Орфоепічний аспект фахової підготовки теле- і радіожурналістів (розвиток мовного дихання, фонетичного слуху, оволодіння вимовою, робота над удосконаленням звукового складу мовлення).
2. Основні причини порушення орфоепічних норм при вимові звуків і наголошенні слів у мовленні на радіо й телебаченні.
3. Роль інтонаційної виразності в теле- та радіомовленні. Інтонаційна диференційованість інформаційного, аналітичного та художньо-публіцистичного теле-, радіомовлення.
4. Інтонаційні параметри в різних видах медійного тексту (гучність, темп, паузальне членування, мелодійне оформлення).
5. Особливості прямоефірного мовлення радіо- і тележурналіста. Комунікативна культура оратора-журналіста.
6. Особливості застосування позамовних засобів виразності під час ефірного мовлення (на прикладі вечірніх новин).

Практичні завдання

1. Виконайте подані нижче вправи:
 1. Привітайтеся та виразно прочитайте анонс інформаційної програми.

Ведучий: Вітаю, ви дивитесь новини на каналі У студії ... (ім'я та прізвище).

У випуску ми поговоримо про такі події:

- Війна у Лівії: сторони конфлікту підписали угоду «Про постійне припинення вогню»;
 - Міжнародні спостерігачі за місцевими виборами в Україні проведуть пресконференцію в понеділок;
 - На Банковій відбулося засідання Ради соцрозвитку регіонів: говорили про реформу соцзахисту під час децентралізації;
 - В Україні не планують вводити суворий карантин.
- А тепер про це та інше докладно.

2. Виразно прочитайте текст підводки до інформаційного сюжету.

Ведучий: На Житомирщині пройшов обласний фестиваль-конкурс класичного та народного співу «Кришталеві нотки».

Понад 100 вокалістів з різних районів Житомирщини стали учасниками обласного фестивалю-конкурсу класичного та народного співу «Кришталеві нотки». Переможців визначали в обласному центрі дитячої та юнацької творчості. На концерті побував і наш кореспондент.....(ім'я та прізвище).

Креативна вправа «Дебати»

Проведіть дебати на тему: «Екологічні проблеми людства: як їх вирішити?»

Самостійна робота

1. Підготуйте для читання уривок з будь-якого медіатексту. За допомогою логічних наголосів, пауз, темпу, інтонації передайте головну думку тексту. Своє емоційне ставлення розкрийте у виразному читанні.

Питання для самоконтролю

Назвіть основні причини порушення орфоепічних норм при вимові звуків і наголошенні слів у мовленні на радіо й телебаченні.

Яка роль інтонаційної виразності в теле- та радіомовленні?

Вкажіть інтонаційні параметри в різних видах медійного тексту?

Які особливості прямиоефірного мовлення радіо- і тележурналіста?

Тестові завдання

1. Інтонологія – це: а) розділ мовознавства, що вивчає інтонацію в її структурних, функціональних, комунікативних та стилістичних аспектах; б) розділ мовознавства, що вивчає звуки мови; в) природне звукове забарвлення голосу, за яким розрізняються звукові тони однакової висоти, і звучання одного голосу відрізняється від іншого.

2. Позамовні засоби виразності під час ефірного мовлення – це: а) дихання, голос, дикція; б) поза, міміка, паузи; в) голос, жести, міміка; г) поза, жести, міміка.

Рекомендована література

Основна:

1. Абрамова І. Г., Заводовська О. А. Прямиоефірна програма: сутність, проблематика створення та функціонування. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/drsk_2013_1_10.pdf

2. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ “Софія-А”, 2016. 184 с.

3. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.

4. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.

5. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
6. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практич. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.
2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.
3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
13. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.
14. Дуда Ю. Телевізійні випуски новин: аналіз мовних помилок. Теле- та радіожурналістика. 2018. Випуск 17. С. 97–102.
15. Дячук В.П. Прямий ефір як засада інтерактивної телереальності. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / КНЛУ. К., 2009. Вип. 23. С. 147–155.

16. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
17. Єлісовенко Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. Освіта. 2005. № 19 (5149). С. 8.
18. Капелюшний А.О. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямоефірних виступах. Вісник Львів. ун-ту. Серія: Журналістика. Л., 2011. Вип. 34. С. 226–230.
19. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Прак т. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
20. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.
21. Михайличенко Н. Культура мовлення тележурналістів каналу «UA: Перший» (на прикладі інформаційної програми «Новини»). Теле- та радіожурналістика. 2019. Випуск 18. С. 270–275.
13. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. К.: Либідь, 2001. 240 с.
14. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
15. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць. Львів, 2002.
16. Сербенська О., Білоус М., Дацишин Х. О., Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 258 с.
17. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

Практичне заняття № 12. Тема: Культура спілкування журналіста. Мистецтво красномовства.

Мета: формувати навички культури спілкування журналіста, мистецтва володіти словом, розвивати вміння володіти засобами артикуляційної, орфоепічної та логіко-інтонаційної виразності журналістського мовлення.

Ключові слова: культура спілкування, мистецтво красномовства, мова, мовлення, мовленнєвий етикет.

Теоретичні питання

1. Мистецтво красномовства в журналістській діяльності. Поняття мова, мовлення, спілкування.

2. Основні ознаки культури мовлення журналістів (точність, логічність, правильність, чистота мовлення, образність, виразність). Система роботи над удосконаленням логічного мовлення журналістів.

3. Основи діалогічного та монологічного мовлення журналістів.

4. Культура спілкування. Мовленнєвий етикет. Формули мовленнєвого етикету в системі формування комунікативних навичок журналістів.

5. Роль наочності та невербальних засобів у процесі мовленнєвої діяльності працівників медіа.

6. Типи темпераментів та самовияв особистості в мовленні (на прикладі мовлення відомих журналістів) (*за бажанням*).

Практичні завдання

1. Уявіть, що ви знаходитесь в студії. Виразно прочитайте текст інформаційного повідомлення. Слідкуйте за технікою свого мовлення.

Ведучий: Якщо епідеміологічна ситуація на Житомирщині погіршуватиметься, до роботи в лікарнях будуть залучати студентів-медиків старших курсів. Студенти будуть працювати на добровільних засадах.

Про це Суспільному розповів в. о. начальника обласного управління охорони здоров'я Сергій Березовський. За його словами, наразі в Житомирській області є дефіцит лікарів-інфекціоністів та лікарів-анестезіологів. Директори лікувальних закладів, де не вистачає лікарів, запрошують до роботи колег, які вже вийшли на пенсію, чи з інших лікарень, де менше навантаження. Медсестер та санітарів у лікарнях області достатньо, але якщо епідситуація погіршиться, то до роботи в лікарнях залучатимуть студентів-медиків:

"Передбачається залучення студентів старших курсів медичних інститутів, і якщо буде бажання в студентів наших медичних коледжів, а це буде суто на добровільних засадах, то прийдеться і їх залучати до боротьби з коронавірусом. Роботи вистачає всім – і лікарям, і середньому медичному персоналу, і санітаркам. Тобто навантаження на весь медичний персонал дуже велике", – повідомив Сергій Березовський.

2. Опрацюйте статтю: Єлісєв Ю. П. Діалогічні жанри в телевізійному мовленні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1598>

Зробіть короткий виступ перед аудиторією (за бажанням).

Креативна вправа «Монологічне мовлення журналіста»

Запропонуйте своїм однокласникам один із видів роботи на вдосконалення монологічного мовлення в журналістів (цікаву сюжетну розповідь із власного досвіду, переказ відомого медіатексту чи публіцистичного (художнього) твору, складання розповідей різного типу тощо).

Самостійна робота

1. Охарактеризуйте особливості культури спілкування улюбленого журналіста.

2. Обґрунтуйте, чому дотримання норм сучасної української літературної мови є однією з вимог до мовлення журналіста.

Питання для самоконтролю

Які основні ознаки культури мовлення журналістів?

Розкрийте систему роботи над удосконаленням логічного мовлення журналістів.

Які формули мовленнєвого етикету в системі формування комунікативних навичок журналістів ви можете запропонувати?

Яка роль наочності та невербальних засобів у процесі мовленнєвої діяльності працівників медіа?

Рекомендована література

Основна:

1. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.

2. Вартик О. П., Леонтьєва О. О. Виразне читання: навчально-методичні рекомендації. Тираспіль, 2015. 128 с.

3. Десятник Г. О., Палешко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.

4. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
5. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
6. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
7. Мороз-Рекотова Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.
9. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.
10. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.
2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.
3. Білянська О. Мовна агресія як антипод культури мовлення. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.
4. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
5. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

6. Єлісовенко Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. Освіта. 2005. № 19 (5149). С. 8.

7. Єлісовенко Ю. П. Діалогічні жанри в телевізійному мовленні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1598>

8. Кондратенко Н.Ю. Формування правильності мовлення студентів майбутніх журналістів. Наукові записки [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія: Педагогічні науки: [збірник наукових статей]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. СХХХІІ 132. С. 115-121.

9. Кондратенко Н. Ю. Практика формування комунікативної компетентності майбутні. *Українська мова і література в школах України*. 2017. №10. С. 28- 30.

10. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практ. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.

11. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.

12. Михайличенко Н. Культура мовлення тележурналістів каналу «UA: Перший» (на прикладі інформаційної програми «Новини»). Теле- та радіожурналістика. 2019. Випуск 18. С. 270–275.

13. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. К.: Либідь, 2001. 240 с.

14. Пономарів О. Д. Мовний портрет сучасного журналіста. Журналістика й проблеми формування нової політичної еліти в посткомуністичних державах / За ред. А. З. Москаленка. К., 1996. С. 48-50.

15. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.

16. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

17. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць. Львів, 2002.

18. Сербенська О., Білоус М., Дацишин Х. О., Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 258 с.

19. Томан Іржі Мистецтво говорити. К., 1989. 257 с.

20. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

Практичне заняття № 13. Тема: Підготовка журналіста до теле- і радіоефіру.

Мета: формувати вміння практично використовувати навички голосової та мовленнєвої культури, психологічно та емоційно налаштовуватися до ефіру; знаходити відповідні інтонації; виробляти техніку поведінки в прямому ефірі.

Ключові слова: прямий ефір, ведучий, моно- і діалогічний ефір, техніка поведінки.

Теоретичні питання

1. Особливості підготовки журналіста до мовлення в ефірі.
2. Психологічне та емоційне налаштування ведучого до ефіру.
3. Моно- і діалогічний ефір. Техніка поведінки в прямому ефірі.

Практичні завдання

1. Змодельуйте професійну ситуацію – роботу ведучого в ефірі. Підготуйте кілька текстів новинних матеріалів (по 5-6 речень), продумайте виступ. Запишіть на диктофон повний текст свого публічного виступу, потім прослухайте його й проаналізуйте, чи відповідають належним вимогам до диктора ваші дихання, голос, дикція, інтонація, темп мовлення.

Підготуйтеся до самопрезентації. Виголосіть текст перед аудиторією. Проведіть взаєморецензування.

2. Прочитайте текст, дотримуючись правильної техніки мовлення. Чи погоджуєтесь з висловленою думкою? Поясніть, у чому особливості вимови виділених слів.

Вільно й грамотно користуватися мовою людина може лише тоді, коли враховуватиме своєрідність усної чи писемної форм. Адже крім того, що вони тісно пов'язані, між ними є значні відмінності. Можна правильно написати слова **переможці, запорожці, книжці, дочці, виріши, милуєшся, вивізи, безчестя, розважся, не мучся** тощо. І неправильно їх озвучити, коли не знаєш норм вимови приголосних та їх сполучень. Ось чому багато і ведучих, і журналістів, необізнаних із дією закону асиміляції (уподібнення) – поширеного явища в українській мові. Вимовляють такі слова

неправильно, як пишуться. А тим часом правильна їхня вимова така: перемозьці, запорозьці, книзьці, доцьці, вирішши, милуєсья, бежчестя, розвазься, не муцься (Г. Козаков).

Креативна вправа «Улюблений ведучий»

Оберіть теле- або радіоведучого, який є для вас прикладом професіоналізму в журналістській діяльності. У чому, на вашу думку, секрет його успіху? Підготуйте на заняття презентацію про нього, записавши уривок програми ведучого для ілюстрації.

(Орієнтовно потрібно висвітлити такі питання: Властивості голосу ведучого. Чи відповідають манері мовлення і жанру програми? Як передаються емоції через голос? Яка у нього дикція, інтонація? Чи правильно наголошує слова? Характеристика його лексики (вживання слів-паразитів, суржику, вульгаризмів тощо). Чи багате мовлення на стилістичні засоби (метафори, порівняння, епітети тощо). Яка ваша оцінка?)

Питання для самоконтролю

Розкрийте особливості підготовки журналіста до мовлення в ефірі.

У чому полягає психологічне та емоційне налаштування ведучого до ефіру?

З'ясуйте питання моно- і діалогічного ефіру.

Розкрийте особливості поведінки ведучого в прямому ефірі.

Рекомендована література

Основна:

1. Абрамова І. Г., Заводовська О. А. Прямоефірна програма: сутність, проблематика створення та функціонування. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/drsk_2013_1_10.pdf

2. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.

3. Десятник Г. О., Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.

4. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.

5. Єлісєвич Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.

6. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практич. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.

7. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.

8. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997. 184 с.

9. Яценіська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Додаткова:

1. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.

2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.

3. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

4. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

5. Дуда Ю. Телевізійні випуски новин: аналіз мовних помилок. Теле- та радіожурналістика. 2018. Випуск 17. С. 97–102.

6. Дячук В.П. Прямий ефір як засада інтерактивної телереальності. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / КНЛУ. К., 2009. Вип. 23. С. 147–155.
7. Єлісєвєнко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.
8. Єлісєвєнко Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. Освіта. 2005. № 19 (5149). С. 8.
9. Капелюшний А.О. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямоефірних виступах. Вісник Львів. ун-ту. Серія: Журналістика. Л., 2011. Вип. 34. С. 226–230.
10. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Прак т. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
11. Михайличенко Н. Орфоепічна культура телерадіожурналіста. Практикум. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 112 с.
12. Михайличенко Н. Культура мовлення тележурналістів каналу «UA: Перший» (на прикладі інформаційної програми «Новини»). Теле- та радіожурналістика. 2019. Випуск 18. С. 270–275.
13. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. К.: Либідь, 2001. 240 с.
14. Постановка голосу. Методичні рекомендації для студентів спеціальності «Журналістика» / Уклад. О. В. Кушнір. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2012. 44 с. URL: <https://studfile.net/preview/5252770/page:14/>
15. Сєрбенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
16. Сєрбенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць. Львів, 2002.

17. Сербенська О., Білоус М., Дацишин Х. О., Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 258 с.

18. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

19. Техніка поведінки в прямому ефірі від телеведучої Світлани Катренко. URL: <https://www.prostir.ua/?news=tehnika-povedinky-v-pryamomu-efiri-vid-televeduchoji-svitlany-katrenko>

Практичне заняття № 14. Тема: Комплексний аналіз мовлення журналіста.

Практичні завдання

1. Опрацюйте поданий нижче орієнтовний план та зразок аналізу мовлення диктора інформаційних передач за посібником: Постановка голосу. Методичні рекомендації для студентів спеціальності «Журналістика» / Уклад. О. В. Кушнір. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2012. 44 с. URL: <https://studfile.net/preview/5252770/page:14/>

2. Зробіть комплексний аналіз мовлення обраного вами журналіста за поданим зразком.

Орієнтовний план аналізу мовлення

Правильність реберно-діафрагмального (комбінованого) дихання.

Висота, тембральні особливості, гнучкість голосу, відповідність жанру.

Відповідність діапазону голосу диктора обраному типу мовлення.

Орфоепічні, артикуляційні та дикційні особливості мовлення.

Інтонаційні характеристики мовлення (мелодика, ритм, темп, види і доцільність пауз та наголосів).

Рекомендації щодо методики постановки мовленнєвого голосу та артикуляційної, орфоепічної та дикційної вправності мовлення.

Орієнтовний зразок аналізу мовлення диктора інформаційних передач

Аналіз голосу й мовлення диктора новин у рубриці «Факти» на радіо «Fog you» Олени Науменко.

1. Прослуховуючи записи новин, начитаних Оленою Науменко, можна сказати, що в неї недостатньо опановане фонаційне дихання, що проявляється в запинаннях, чутними в ефірі вдихами. Можна зробити висновок, що в диктора переважає діафрагмальне дихання, при якому повітрям наповнюється переважно нижня частина легень.

Відповідно, верхня й середня частини погано вентилюються і тому можуть виникати запинання, дихальні «обриви» посередині речення.

2. Висота голосу – альт, **тембральні особливості** – великий вплив шумо-звукових елементів, що формує низький голосовий регістр. **Гнучкість голосу** невисока, що спричиняє монотонне прочитання новин. Це недоопрацювання негативно впливає на сприйняття слухачами інформаційних повідомлень. Оскільки йдеться про інформаційне мовлення, то така вада диктора особливо не вирізняється через специфіку інтонаційних параметрів цього типу журналістського тексту.

3. Диктору притаманний низький голосовий регістр, що характерно для інформаційного типу мовлення. Діапазон голосу майже відповідає інтонаційним параметрам указанного типу мовлення.

4. Орфоепічні особливості мовлення диктора: нечітке розмежування приголосних на стику буквосполучень та слів; **артикуляційні особливості:** спостерігається недостатня натренованість мовного апарату (губи, язик, нижня щелепа, піднебіння та ін.), що відбивається на ступені чіткості мовлення диктора; **дикційні особливості:** дикція потребує вдосконалення через тренування мовного апарату, а також виконання вправ із постановки голосу з метою збільшення його гнучкості та виражальних можливостей.

5. Мелодика інформаційного мовлення диктора: використовується розповідна інтонація, майже відсутня питальна. **Ритм:** напружений, зумовлений семантико-синтаксичними зв'язками в тексті. **Темп:** помірний, інколи ледь пожвавлений здебільшого наприкінці випуску новин. **Тембр голосу:** низький жіночий із помірно виразною силою голосу. **Паузи:** умовно поділяються на логічні та синтаксичні. Основна увага приділяється останнім. Паузи зумовлені членуванням мовних фраз, речень. Не виділяються інтонаційно непряма мова, цитати, що перешкоджає слухачам відокремити текст журналістський та персонажів сюжету.

Наголоси: диктор найчастіше оперує логічним і фразовим наголосами. Логічний дозволяє визначити сутність інформації, фразовий – для виділення важливої змістової одиниці у вигляді речення, словосполучення, слова.

6. Рекомендації диктору:

- вивчити можливості свого голосу;
- попрацювати над чіткістю та інтонаційною виразністю мовлення;
- розвинути фонаційне дихання, необхідне для професійної діяльності;
- попрацювати над гнучкістю голосу, її збільшенням;
- приділити увагу виразності, тренуючи мовний апарат;
- розширити за допомогою спеціальних вправ верхні й нижні межі голосу, а також повноцінне звучання в усіх регістрах.

Кожен диктор на радіо повинен усвідомити, що голос – це його обличчя. І залежно від того, яким удосконаленням та опрацьованим буде голос і мовлення, настільки презентабельним та бажаним для слухачів буде поява диктора в ефірі.

Практичне заняття № 15. Підсумкове заняття. Модульна контрольна робота.

Рекомендована література

Основна:

1. Десятник Г. О. Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
2. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
3. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
4. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
5. Мороз-Рєкєтєвє Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
6. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

Додаткова:

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 432 с.
2. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
3. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
4. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
5. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.
6. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика,

погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.

7. Білянська О. Мовна агресія як антипод культури мовлення. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

8. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

9. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

10. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001.

11. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.

12. Єлісєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

13. Єлісєв Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. *Освіта*. 2005. № 19 (5149). С. 8.

14. Жугай В. Проблеми якісної продукції в українському телебаченні. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.

15. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

16. Кузнєцова О. Д. Засоби масової комунікації. Посібник: Вид. 2-ге, перероблене й доповнене. Серія "Навчальні та наукові видання професорсько-викладацького складу Львівського національного університету імені Івана Франка". Львів: ПАІС, 2005. 200 с.

17. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.
18. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практ. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
19. Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підручник. Львів: ПАІС, 2000. 366 с.
20. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1995.
21. Подоляко Н. Культура мови телерадіоефіру. *Телерадіовісник України*. 1998. № 3. С. 10-15.
22. Пономарів О. Д. Мовний портрет сучасного журналіста. Журналістика й проблеми формування нової політичної еліти в посткомуністичних державах / За ред. А. З. Москаленка. К., 1996. С. 48-50.
23. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посібник. К.: Либідь, 2001. 240 с.
24. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
25. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.
26. Сербенська О. Суржик: "низька мова" безлад чи мовна патологія. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2001.
27. Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. Українська періодика: Історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. / За ред. М. М. Романюка. Львів, 2002.
28. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: монографія. Львів: Видавничий центр

Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. 233 с.

29. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

30. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Інтернет-ресурси:

1. Башманівська Л. А. Формування виразності читання та мовлення в процесі професійної підготовки майбутнього філолога. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». м. Запоріжжя, 14-21 травня 2018. Випуск № 2 (31). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/el_gurnal.html

2. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>

3. Журналістика: основи професійної комунікації. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3080>

4. Нагорняк М. В. Типологія мовних помилок ведучих інформаційних програм Національного радіо. URL: journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2119

5. Чернікова Л.Ф. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/87389433.pdf>

6. 10 онлайн-курсів із журналістики | Internews Ukraine. URL: <https://internews.ua/opportunity/10-online-courses-for-journalists>

СИЛАБУС

«Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста»

Обсяг освітньої компоненти

Загальна кількість годин:	120
Загальна кількість кредитів:	4
Кількість модульних контрольних робіт:	1
Форма підсумкового контролю:	залік

<i>Вид заняття</i>	<i>Кількість годин (денна)</i>
Лекції	14
Практичні заняття	30
Лабораторні заняття	-
Самостійна та індивідуальна робота	76

1. Мета й завдання освітньої компоненти

Метою вивчення освітньої компоненти «Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста» є: підготовка висококваліфікованих фахівців шляхом формування основ словесної майстерності, культури мовлення, дикційної та орфоепічної вправності й застосування відповідних знань, умінь і навичок у практичній роботі; ознайомлення з базовими поняттями професійної мовленнєвої культури майбутнього журналіста, основами його вербального іміджу, що включає розвиток різноманітних артистичних здібностей: гарного голосу, чіткої дикції, виразної інтонації, удосконалення культури спілкування як необхідної умови різнобічної діяльності сучасного журналіста.

Завдання освітньої компоненти:

— формування основ професійної компетентності майбутнього журналіста, навичок культури усного мовлення, естетичної культури; уміння спілкуватися за допомогою живого слова;

- розвиток ораторських здібностей, зацікавлення вербальними засобами впливу на слухачів;
- ґрунтовне засвоєння акцентологічних та орфоепічних норм сучасної української мови, оволодіння нормами мовленнєвого етикету, поглиблення та розширення знань правил літературної вимови;
- опанування засобами артикуляційної, орфоепічної та логіко-інтонаційної виразності журналістського мовлення, техніки мовлення;
- розкриття напрямків професійної постановки голосу теле- й радіожурналістів, професійне освоєння практичних основ емісії голосу;
- формування вміння вільно, доречно, точно володіти багатством словника, архітекτονіки тексту, інтонації;
- ознайомлення з основами дихальної та артикуляційної гімнастики тощо.

2. Компетентності

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі професійної діяльності в галузі 06 Журналістика.

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності

СК01. Здатність застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності.

3. Результати навчання

Програмні результати навчання

ПР	Методи навчання	Форми та методи оцінювання

ПР02. Застосовувати знання зі сфери предметної спеціалізації для створення інформаційного продукту чи для проведення інформаційної акції.	Лекція, бесіда, інструктаж, ділові та рольові ігри, тренувальні вправи, застосування теоретичного матеріалу на практиці.	Завдання для практичних занять, тести, модульна контрольна робота, усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, залік.
ПР13. Передбачати реакцію аудиторії на інформаційний продукт чи на інформаційні акції, зважаючи на положення й методи соціально-комунікаційних	Лекція, бесіда, інструктаж, ділові та рольові ігри, тренувальні вправи, застосування теоретичного матеріалу на практиці.	Завдання для практичних занять, тести, модульна контрольна робота, усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, залік.

4. Програмно-технічне забезпечення освітньої компоненти

Спеціально обладнані апаратно-програмним забезпеченням, наочними та методичними матеріалами аудиторії, зокрема комп'ютерні класи, мультимедійне обладнання.

Інтернет-ресурси університету (сайти університету, портал, електронна бібліотека; необмежений доступ до інтернет); університетський інституційний репозитарій, що містить такі

матеріали: наукові статті; автореферати дисертацій та дисертації; підручники й навчальні посібники; монографії; матеріали конференцій тощо.

5. Методична карта освітньої компоненти

Модуль І. Основи професійного мовлення журналіста.	
Тема 1.	З історії ораторського мистецтва. Техніка мовлення як складова ораторського мистецтва
Тема 2.	Дихання як основа розвитку техніки мовлення
Тема 3.	Емісія голосу та його особливості
Тема 4.	Дикційна чистота мовлення. Мовленнєвий практикум
Тема 5.	Поняття «засоби логіко-емоційної виразності», його компоненти
Тема 6.	Орфоепічна грамотність журналіста та культура його мовлення
Тема 7.	Формування звукової (голосової) культури мовлення в дикторів. Виразність мовлення радіо- й тележурналістів. Партитура тексту.

6. Оцінювання

Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою»

https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним, модульним та підсумковим контролюми.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
<i>Відмінно</i>	<i>Зараховано</i>	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
<i>Добре</i>		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
<i>Задовільно</i>		64-73	D	непогано, але зі значною кількістю недоліків
		60-63	E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
<i>Незадовільно</i>	<i>Незараховано</i>	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

Підсумкова оцінка з вивчених модулів навчальної дисципліни (ПОМ) розраховується:

№ модулю	M _{%n} (відсоткове значення модулю освітньої компоненти)
Модуль 1	M _{%1} = 100 %
Сума	100

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є **залік**, то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивчених модулів (ПОМ).

$$ЗО=ПОМ$$

7. Політика освітньої компоненти

Політика щодо академічної доброчесності

Політика освітньої компоненти ґрунтується на засадах академічної доброчесності <https://zu.edu.ua/academic-integrity.html> та визначається системою вимог, які викладач ставить до здобувача у вивченні освітньої компоненти (правила поведінки на заняттях, користування засобами електронного зв'язку, тощо). Так, наприклад, недопущення академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, списування, заборона використання додаткових джерел інформації під час оцінювання знань (в тому числі засобів електронного зв'язку), за використання інтернет ресурсів та інших джерел інформації здобувач має вказати джерело, використане під час виконання завдання, тощо.

Політика щодо відвідування

Здобувач вищої освіти зобов'язаний виконувати правила внутрішнього розпорядку університету https://zu.edu.ua/offic/pravyly_vn_rozporyadku.pdf та відвідувати навчальні заняття згідно з розкладом <https://dekanat.zu.edu.ua/cgi-bin/timetable.cgi?n=999>, дотримуватися етичних норм поведінки. Присутність на занятті є обов'язковим компонентом оцінювання.

Забезпечення студентоцентрованого підходу та створення можливостей для навчання здобувачів вищої освіти, які не можуть відвідувати заняття з поважних причин, зокрема реалізується через «Положення про навчання студентів за індивідуальним графіком у Житомирському державному університеті імені Івана Франка». Індивідуальний графік навчання передбачає можливість вибіркового відвідування здобувачем аудиторних занять (лекційних, практичних,

лабораторних, семінарських) і самостійного опрацювання матеріалу відповідних навчальних дисциплін.

Політика щодо перескладання

Якщо здобувач вищої освіти був відсутній на заняттях з будь-якої причини, то відпрацювання здійснюється у встановлені викладачем терміни. Відповідно до положення «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою» (нова редакція) https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf кожне лабораторне, семінарське та практичне заняття оцінюється. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані здобувачем вищої освіти у встановлені викладачем терміни.

Політика щодо дедлайнів

Викладач встановлює конкретні терміни виконання завдань. Здобувач вищої освіти, який з поважних причин (внаслідок тимчасової непрацездатності, підтвердженої довідкою закладу охорони здоров'я, або який був звільнений від занять наказом Ректора Університету) пропустив навчальні заняття зобов'язаний ліквідувати академічну заборгованість не більше ніж за місяць з моменту виходу на навчальні заняття (дня припинення поважної причини). Здобувач вищої освіти, який без поважних причин не відвідав навчальні заняття або отримав оцінку нижчу 60 балів, необхідно відпрацювати академічну заборгованість до проведення модульної контрольної роботи.

До підсумкової модульної контрольної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які отримали поточні оцінки на усіх передбачуваних робочою навчальною програмою аудиторних навчальних заняттях. До завершення відповідного модуля здобувачам вищої освіти дозволяється перескладати окремі елементи модуля (завдання) з метою отримання вищих поточних

оцінок під час консультацій із навчальної дисципліни, які проводяться впродовж семестру.

Політика щодо апеляцій

Здобувачі вищої освіти мають право на оскарження оцінки з освітньої компоненти, отриманої під час контрольних заходів. Апеляція здійснюється відповідно до «Положення про апеляцію результатів контрольних заходів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка»
https://zu.edu.ua/offic/pro_apelyacij.pdf.

Політика щодо конфліктних ситуацій

Спілкування учасників освітнього процесу (викладачі, здобувачі) відбувається на засадах партнерських стосунків, взаємопідтримки, взаємодопомоги, толерантності та поваги до особистості кожного, спрямованості на здобуття істинного наукового знання. Вирішення конфліктних ситуацій здійснюється відповідно до «Положення запобігання та протидії булінгу»
<https://zu.edu.ua/offic/pol-buling.pdf>.

Рекомендована література

Основна:

1. Десятник Г. О. Палєшко С. С. Майстерність телевізійного ведучого: навч. посіб. К.: Вид.-во КиМУ, 2012. 169 с.
2. Єлісєвєнко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. К.: Атака, 2008. 204 с.
3. Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2014. 124 с.
4. Кушнір Р. О. Великий оратор, або Як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
5. Мороз-Рєкєтєвє Л. В. Культура мовлення та виразне читання: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 222 с.
6. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії: посіб. для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

Додаткова:

18. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 432 с.
19. Будянський В. І., Будянський Д. В. Мистецтво виразного читання: навч. посіб. Суми: Вид-во «Козацький вал», 2006. 196 с.
20. Овчинникова О. П'ять кроків до гарного мовлення. Мовленнєва комунікація: техніка мовлення. Одеса, 1997.
21. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
22. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.
23. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія,

практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.

24. Білянська О. Мовна агресія як антипод культури мовлення. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

25. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле- і радіожурналістів. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

26. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посіб. К.: ТОВ «Червона Рута-Турс», 2007. 268 с.

27. Глазунов С. В. Основи ораторського мистецтва та методики проведення навчальних занять: навч. посіб. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001.

28. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.

29. Єлісєв Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. Стил ь і текст: Зб. наук. праць. Вип. 2. 2001. С. 168–175.

30. Єлісєв Ю. П. Культура екранного мовлення в об'єктиві моніторингу. *Освіта*. 2005. № 19 (5149). С. 8.

31. Жугай В. Проблеми якісної продукції в українському телебаченні. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2000.

32. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

33. Кузнєцова О. Д. Засоби масової комунікації. Посібник: Вид. 2-ге, перероблене й доповнене. Серія "Навчальні та наукові видання професорсько-викладацького складу Львівського національного університету імені Івана Франка". Львів: ПАІС, 2005. 200 с.

34. Куньч З. Й. Українська риторика: Історія становлення і розвитку: посібник для студентів економічних та гуманітарних спеціальностей. Львів, 2011. 160 с.

18. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника. Практ. посіб. для журналістів. К.: Вид-во ХББ, 2006. 120 с.

31. Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підручник. Львів: ПАІС, 2000. 366 с.

32. Миронченко В. Я. Основи інформаційного мовлення. К., 1995.

33. Подоляко Н. Культура мови телерадіоефіру. *Телерадіовісник України*. 1998. № 3. С. 10-15.

34. Пономарів О. Д. Мовний портрет сучасного журналіста. Журналістика й проблеми формування нової політичної еліти в посткомуністичних державах / За ред. А. З. Москаленка. К., 1996. С. 48-50.

35. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посібник. К.: Либідь, 2001. 240 с.

36. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

37. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002.

38. Сербенська О. Суржик: "низька мова" безлад чи мовна патологія. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2001.

39. Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. Українська періодика: Історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. / За ред. М. М. Романюка. Львів, 2002.

40. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: монографія. Львів: Видавничий центр

Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. 233 с.

41. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів, 2003.

42. Яцемірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Л.: ПАІС, 2004. 331 с.

Інтернет-ресурси:

1. Башманівська Л. А. Формування виразності читання та мовлення в процесі професійної підготовки майбутнього філолога. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». м. Запоріжжя, 14-21 травня 2018. Випуск № 2 (31). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/el_gurnal.html

2. Дикція, темпоритм та інтонація у техніці мовлення працівників ефіру. URL: <http://refleader.ru/>

3. Журналістика: основи професійної комунікації. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3080>

4. Нагорняк М. В. Типологія мовних помилок ведучих інформаційних програм Національного радіо. URL: journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2119

5. Чернікова Л.Ф. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/87389433.pdf>

6. 10 онлайн-курсів із журналістики | Internews Ukraine. URL: <https://internews.ua/opportunity/10-online-courses-for-journalists>